

ΔΥΟ ΑΓΝΩΣΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΒΛΑΧΟΥ ΕΙΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟΝ ΚΩΔΙΚΑ

Ἐν ὑπ' ἀριθ. 191 χαρτῶν κώδιξ (17^{ου} αἰ) τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Ἱεροῦ Μονῆς Ξενοφώντος, ὅστις δὲν τυγχίνει καταγεγραμμένος ὑπὸ Σπυρ. Λάμπρου¹ καὶ τὸν ὅποιον εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδω κατὰ τὴν ἐκεῖ πρόσφατον ἐπιστημονικὴν ἀποστολὴν μου, ἐπέσυρεν ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν μου ὡς περιέχων δύο ἀγνώστους μέχρι τοῦδε συγγραφὰς τοῦ ἐπιφανοῦς Κρητὸς λογίου τοῦ 17^{ου} αἰῶνος, Ἱεροκήρυκος, ἡγουμένου καὶ μητροπολίτου Φιλαδελφείας Γερασίου Βλάχου (1605/7 - 1685)².

Ἐν λόγῳ κώδιξ, διαστάσεων 0,202 × 0,145 μ., σύγκειται ἐκ σελίδων 236, γεγραμμένων ἐπιμελῶς διὰ μιᾶς καὶ τῆς ἀντιῆς χειρός, καὶ φέρει δερματίνην στάχωσιν. Τὰ δὲ περιεχόμενα αὐτοῦ εἶναι τὰ ἑξῆς :

1 (σ. 1 - 144) «Κατὰ Ἰουδαίων Γερασίου Βλάχου τοῦ Κρητὸς».

Ἀρχ. : «Κεφάλαιον Α'. Ὅτι ὁ Μεσίας ἦλθεν, ὅς ἐστι Χριστὸς ὁ κύριος. Ἡ μὲν Σαμαρείτης, τὸν σοιῆρα κύριον ἐρωτήσασα...» κλπ.

Τέλ. (σ. 144) : «Ταῦτα μὲν εἰσὶ τὰ παρ' Ἰουδαίων προτιθέμενα ἐπιχειρήματα καὶ τοιαύτη ἐδόθη ἡ λύσις, ἣ δυνατὸν ἦν, καὶ αἱ κατ' αὐτῶν ἀποδείξεις τοιοῦτόν τινα ἔχει τὴν ἐπίδοσιν [sic] ἕκαστος δὲ κατὰ τε προσθήκην καὶ ἀφαιρέσιν ἐκλεξάτω τὸ κάλλιστον καὶ ἡ τοῦ μείσιον χάρις μετὰ πάντων ἡμῶν ἀμήν.»

Ἐν τέλει (σ. 144) φέρεται : «,αχοα μαῖου. λ. ἐτελειώθη τὸ ἄνωθεν ἀνίγραφο ἐν τῇ τῶν Κερκυραίων νήσῳ παρὰ Καλλιπίου Ἱερομονάχου τοῦ Κρητὸς :—». Καὶ διὰ νεωτέρας χειρός : «τὸ παρὸν βιβλίον τὸ ἀγόρασα ἀπὸ τὸν παπὰ κὺρ Παναγῆ Φραγγάτον ἐκ τῆς μονῆς τοῦ

---

¹) Ὑπὸ τοῦ Σπυριδωνοῦ Π. Λάμπρου, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τόμ. Α', ἐν Κανταβριγίᾳ, 1895, σ. 60 - 74 (ἀριθ. 703 - 865) κατεγράφησαν μόνον 163 κώδικες τῆς μονῆς ταύτης. Ἡρίθμησα καὶ κατέγραψα ἐτέρους 41 (ἀπὸ ἀριθ. 161 - 204), τῶν ὁποίων κατάλογον παρασκευάζω πρὸς δημοσίευσιν.

²) Βλ. περὶ τούτου τὴν ἀξιόλογον μελέτην τοῦ συναδέλφου Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Γεράσιμος Βλάχος (1607 ; - 1685), «Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 2 (1949), σ. 70 - 106 καὶ 167, ὡς καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ Κ. Δ. Μέρτζιου, Νέαι εἰδήσεις περὶ Κρητῶν ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Βενετίας, Δ'. Γεράσιμος Βλάχος, «Κρητικὰ Χρονικά» τόμ. Β' (1948), σ. 281 - 297.

Ἱεροῦ λειψάνου τοῦ ἐν αγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ Γερασίου τοῦ Νέου κειμένου εἰς τὸ ὄρος τῆς Κεφαλωνίας Νίσου πρὸς μονέδα. λ.: 112: οἶον μὲ ἄλλα βιβλία ἐπικατάρατος δὲ ἔσται ὁ π(ο)ι(ἐ) ἀφερᾶσιων αὐτὸ ἐκ τῆς ἐμοῦ δεσποτείας χωρὶς τῆς ἐμεῖς βουλῆς ἔτει σωτηρίῳ. 1752 Ἱουνίου γ *Gerasimo sacerdote colliua cefaloniotο ho scritto il presente con mio proprio mano : in lode di Dio*».

2 (σ. 147 - 236) : «Περὶ τῆς τοῦ Μωάμεθ θρησκείας· καὶ κατὰ Τούρκων· ἔκδοσις παρὰ Γερασίου Βλάχου τοῦ Κρητός».

Ἔρχ. : «Προοίμιον. Σκοπὸς ἡμῖν ἐστὶ περὶ τῆς ματαίας τῶν Ἀγαρηῶν θρησκείας διαλαβεῖν...» κλπ.

Τέλ. : «...ὧν δοθέντων πρὸς ἡμῶν καταφατικῶς, ἔχομεν μόχθους, καὶ πράγματα τοῦ διαλύσαι τὰ ἐκείνοις ὁμολογηθέντα, καὶ περὶ τούτων ἄλις, καὶ τέλος τῶν κατὰ Μωάμεθ».

Ἐν τέλει (σ. 236) ἀναγινώσκουμεν : «,αχοαφ . ἐν μηνὶ Ιουλίῳ ἀπ. ἐτελειώθη ἡ παροῦσα βίβλος ἐν τῇ τῶν Κερκυραίων νήσῳ παρὰ Καλλιολίου ἱερομονάχου Καλλιέργου, τοῦ Κρητός, ἧτοι ἀντεγράφη ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου κατὰ πάντα».

Εἶτι, διὰ μεταγενεστέρας χειρὸς : «Ἐκ τῶν τοῦ ἐλαχίστου Παναγῆ Ἱερέως Φραγγάτου. ἐκ νήσου Κεφαλονίας κτηθὲν ἐπὶ λ 100 ,αφμγ' : Ἔτει σωτηρίῳ κατὰ μῆνα Μάρτιον. Panagin Sacerdote Francato ἠδ *scrito il presente con mio proprio mano : in lode di Dio. Amen*».

Καὶ ἐν συνεχείᾳ, διὰ τρίτης χειρὸς : «Τὸ παρὸν χρησιμώτατον καὶ ὀφελυμώτατον βιβλίον τὸ κατὰ Ἰουδαίων καὶ μωάμεθ περιέχον, τὸ ἀγόρασα διὰ μονέδα λύτρας 100 δώδεκα ἀπὸ τὸν παπὰ κὺρ παναγι Φραγγάτο : 1752 : καταιμῆνα Ιούνιον. Ὁ ἐν ιεροῖς μοναχοῖς Γερασίμος Κολυβάς³ Παπαντιονόπουλος ἔγραψα διὰ θύμῃσι».

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ χειρογράφου εὑρηνται ἐκ τῶν ὑστέρων προστεθειμένα δύο φύλλα, ἐν οἷς παρατίθεται ὑπὸ νεωτέρας χειρὸς ὁ «Πίναξ τῶν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ περιεχομένων». Ὁ πίναξ ἀναγράφει τὰ 16 κεφάλαια τοῦ πρώτου καὶ τὰ 35 τοῦ δευτέρου ἔργου.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης περιγραφῆς τοῦ κώδικος προκύπτει ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν δύο ἔργα ἀντιρρητικά τοῦ Γερασίου Βλάχου, ἐν «Κατὰ Ἰουδαίων» καὶ ἕτερον «Περὶ τῆς τοῦ Μωάμεθ θρησκείας καὶ κατὰ Τούρκων». Ἀυφοτέρων ἡ ἀντιγραφή συνετελέσθη τῷ 1671 (τοῦ πρώτου τῇ 30 Μαΐου καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ δευτέρου τῇ 1 Ἰουλίου) ἐν Κερκύρᾳ ὑπὸ τοῦ Κρητός ἱερομονάχου Καλλιολίου Καλλιέργου, ὅστις μάλιστα σημειοῖ διὰ τὸ δεύτερον (σ. 236) ὅτι «ἀντεγράφη

³) Τὸ ὄνομα Κολυβάς ἔχει διαγραφῆ διὰ γραμμῆς.

ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου κατὰ πάντα», πράγμα τὸ ὁποῖον ἰσχύει πιθανώ-
τατα καὶ διὰ τὸ πρῶτον. Τὸ χειρόγραφον τοῦ Καλλιέργου, 72 ἔτη με-
τὰ τὴν ἀντιγραφὴν του, περιῆλθεν εἰς τὸν Κεφαλλήνα ἱερεῖ τὸν ἐν τῇ
μονῇ τοῦ Ἁγίου Γερασίμου βιοῦντα Παναγῆν Φραγγᾶτον⁴
κατὰ Μάρτιον τοῦ 1743, παρὰ τούτου δ' ἠγόρασεν αὐτὸ ἔτη τινὰ βρα-
δύτερον, τῇ 3 Ἰουνίου 1752, ἕτερος Κεφαλλήν ἱερεὺς, ὁ Γεράσι-
μος Κολυβάς ὁ προσονομαζόμενος καὶ Παπαντωνόπουλος⁵.
Ἄγνωστον παραμένει πῶς καὶ πότε τὸ χειρόγραφον κατέληξεν εἰς τὴν
μονὴν Ξενοφώντος.

Ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος ἀντιγραφῆς τοῦ χειρογράφου (Κέρκυρα,
1671) συμπίπτουν μὲ τὴν ἐν Κερκύρα διαμονὴν τοῦ συγγραφέως Γε-
ρασίμου Βλάχου ὡς ἠγουμένου τῆς ἐν Παλαιόπολει μονῆς τῆς Θεοτό-
κου (1663/5 - 1679)⁶. Εἶναι πιθανὸν λοιπὸν ὅτι καθ' ὃν χρόνον διέτρι-
βεν ἐν Κερκύρα, ὅτε μαρτυρεῖται ὅτι συνέγραψε καὶ πολλὰ ἄλλα θεολο-
γικά, φιλοσοφικά κλπ. ἔργα⁷, καὶ δὴ μεταξὺ τῶν ἐτῶν πάντως 1663/5
καὶ 1671, συνέθεσεν οὗτος τὰ δύο ταῦτα ἔργα καὶ παρέδωκε τῷ 1671
πρὸς ἀντιγραφὴν εἰς τὸν λόγιον συμπατριώτην του Καλλιόπιον Καλ-
λιέργιον⁸, ὅστις γνωρίζομεν ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 1646 εὗρισκετο ἐν Κερ-

⁴) Ὁ Παναγῆς Φραγγᾶτος οὗτος εἶναι γνωστὸς καὶ ὡς ἀντιγραφεὺς ἐν ἔτει
1740 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 121 κώδικος Κολυβά· βλ. Σπυρ. Π. Λάμπρου, Κώ-
δικες τῆς βιβλιοθήκης Ἀλεξίου Κολυβά, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. 14 (1917),
σ. 102.

⁵) Παρὰ Σπυρ. Π. Λάμπρου, Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ
Ἁγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τόμ. Α', φέρεται ὁ Κεφαλλήν ἱερομόναχος
Ἀγάπιος Κολυβάς ὁ Παπαντωνάτος ὡς συγγραφεὺς ἢ ἀντιγρα-
φεὺς τῶν ἁγιορειτικῶν κωδίκων ὑπ' ἀριθ. 588 (ἔτους 1773, βλ. σ. 50), 565
(ἔτους 1782, βλ. σ. 46), 592 (ἀχρονολ., βλ. σ. 51) καὶ 640 (ἔτους 1786, βλ. σ.
56). Εἰς τὴν αὐτὴν κεφαλληνιακὴν οἰκογένειαν ἀνῆκε προφανῶς καὶ ὁ προγενέ-
στερος τοῦ Ἀγαπίου Γεράσιμος Κολυβάς ὁ Παπαντωνόπουλος.

⁶) Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 82 - 84.

⁷) Βλ. αὐτόθι, σ. 83.

⁸) Ὁ Καλλιόπιος Καλλιέργιος εἶναι εἰς ἡμᾶς γνωστὸς καὶ ὡς συγγραφεὺς
μετὰ τοῦ Ἐμμανουὴλ Τζάνε τοῦ Μπουνιαλῆ τὴν «Ἀκολουθίαν τοῦ Ἁγίου Με-
γαλομάρτυρος Γορδελαᾶ Πέρσου» τὴν ἐκδοθεῖσαν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1661 (βλ.
Émile Legrand, Bibliographie Hellénique... au XVIIe siècle, τόμ.
2, Paris, 1894, σ. 129 - 133, ἀριθ. 438). Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πιθανώτατα συνεγρά-
φισαν καὶ αἱ «*Εὐχαὶ τῆς Μεταλήψεως ἐξηγηθεῖσαι εἰς ἀπλὴν φράσιν παρὰ Καλλι-
όπιου ἱερομονάχου τοῦ κρητὸς ἐκ Κυθωνίας καὶ Ἀκακίου τοῦ Διακροῦση*» αἱ φε-
ρόμεναι εἰς τὸ «Βιβλίον καλούμενον Ἐκλογαί» (σ. 86 - 134) τὸ ἐκδοθὲν ἐν Βε-
νετίᾳ τῷ 1730 (βλ. É. Legrand, Bibliographie Hellénique... au XVIII
siècle, τόμ. 1, Paris, 1918, ἀριθ. 195, σ. 228 - 229). Πρβλ. καὶ Κ. Ν. Σάθσ,
Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἐν Ἀθήναις, 1868, σ. 409 (ἐνθα ὁμοῦς ὡς ἔτος ἐκδό-

κύρα ὡς ἑφημέριος τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάρχου⁹. Ἐν οὕτως ἔχη τὸ πρᾶγμα, τότε τὰ ἔργα ταῦτα εἶναι ἐκ τῶν τελευταίων τοῦ Βλάχου πονημάτων. Εἶναι δὲ ἄξιον ἀπορίας πῶς, ἐνῶ τὰ πλεῖστα τῶν ἀνεκδότων συγγραμμάτων αὐτοῦ παραδίδονται εἰς ἡμᾶς διὰ πολλῶν χειρογράφων, τὰ ἐν λόγῳ ἔργα δὲν εἶναι ἄλλοθεν γνωστὰ καὶ παραδεδομένα¹⁰.

Ἐνταῦθα δὲν προτίθεται ν' ἀναλύσω τὸ περιεχόμενον τῶν δύο τούτων συγγραφῶν, πρόδηλον, ἄλλως τε καὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν. Κάποτε θὰ χρειασθῆ νὰ ἐκδοθοῦν πάντα τὰ ἀνεκδοτὰ ἔργα τοῦ Γερασίμου Βλάχου καὶ νὰ μελετηθῆ πόθεν οὗτος ἤντησε πρὸς διατύπωσιν τοῦ διδακτικοῦ, θεολογικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ του συστήματος, τοῦ μόνου ἴσως συστήματος κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ συγκριθῆ εἰς πληρότητα πρὸς τὸ τοῦ Θεοφίλου Κορυθαλέως. Καὶ τότε τὰ δύο ἀνευρεθέντα ταῦτα ἔργα τοῦ Γερασίμου Βλάχου θὰ ἦτο χρήσιμον νὰ συγκριθοῦν πρὸς ἀνάλογα παλαιότερα ἀντιρρητικά συγγράμματα, καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ κατὰ Ἰουδαίων καὶ Μωαμεθανῶν¹¹, τοῦ ὁποῖου σώζεται καὶ μετάφρασις εἰς τὴν καθωμίλημένην γενομένην τῷ 1635 ὑπὸ τοῦ Κρητὸς Μελετίου Συρίγου¹², καὶ πρὸς

σεως τῶν «Ἐκλογῶν» ἀναφέρεται τὸ 1803 ἀντὶ τοῦ 1730). Βλ. καὶ τὴν ἐπομένην σημείωσιν.

⁹) Ἰ. Παπαδημητρίου, Ὁ ναὸς τῶν ἁγίων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάρχου ἐν Κερκύρα, «Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς», τόμ. 73 (1934 - 1935), σ. 53 - 55. Βλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ὁ ζωγράφος Τζάνες εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάρχου, ἐν περιοδ. «Ἁγ. Ἰάσων καὶ Σωσιπάρχος» Κερκύρας, ἔτ. Β', φύλλ. 8 - 9 τῆς 28 Ἀπριλίου 1935. Ὁ κ. Παπαδημητρίου δημοσιεύει λίαν ἐνδιαφέροντα σημειώματα τοῦ Καλλιόπιου ἐκ τοῦ ὑπὸ τούτου καταστρωθέντος κώδικος τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὸν κώδικα, ὁ Καλλιόπιος μετέβη τῷ 1670 εἰς Κεφαλληνίαν καὶ Ζάκυνθον. Φαίνεται ὁμως ὅτι κατὰ τὸ 1671 εἶχεν ἐπανακόμψει εἰς Κέρκυραν.

¹⁰) Τῶν δύο τούτων ἔργων δὲν ἀναφέρεται χειρόγραφόν τι ἐν τῇ καταγραφῇ τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Βλάχου ὑπὸ Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 93 - 106. Μόνη δὲ ἡ ἐπιγραφή τοῦ πρώτου, συμπεφυρμένη μάλιστα μετ' ἄλλων συγγραμμάτων, διεσώθη εἰς τὸν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Βενετίας ἀποκείμενον παλαιὸν (τοῦ 1683) κατάλογον τῶν ἔργων τοῦ Βλάχου τὸν δημοσιευθέντα ὑπὸ Ἄνδρον. Δημητρακοπούλου καὶ εἶτα ὑπὸ Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 90 - 92 (βλ. σ. 92: «Γερασίμου Βλάχου φιλοσοφικά...5) Εἰς τὰ τρία βιβλία περὶ ψυχῆς, παραφράσεις τε καὶ ζητήματα Γερασίμου Φιλαδέλφειας κατὰ Ἰουδαίων»).

¹¹) Βλ. περὶ τούτου Κρουμβάχερ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας κατὰ μετάφρασιν Γεωργ. Σωτηριάδου, τόμος Α', ἐν Ἀθήναις, 1900, σ. 206 - 207.

¹²) Βλ. αὐτόθι, σ. 207 καὶ Σπυρ. Π. Λάμπρου, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Α', σ. 217 (ἀριθ. 2573), 363 (ἀριθ. 3743) καὶ τόμ. Β', 1900, σ. 47 (ἀριθ. 4294. 13) καὶ 172 (ἀριθ. 4688).

τὰ ἔργα δύο ἐτέρων Κρητῶν θεολόγων, ἦτοι τὴν «Πρὸς Ἰουδαίους Ἀπολογία» τοῦ Μελετίου Πηγᾶ, τὴν ἐκδοθεῖσαν τῷ 1593¹³, καὶ τὴν «Σύντομον Πραγματεῖαν κατὰ Ἰουδαίων ἐν ἀπλῇ διαλέκτῳ» τοῦ Κυρίλλου Λουκάριωσ, τὴν ἐκδοθεῖσαν τῷ 1627¹⁴.

Πρὶν κλείσω τὸ παρὸν μικρὸν μελέτημα, δὲν κρίνω ἄσκοπον νὰ προσθέσω εἰς τὰ βιογραφικὰ τοῦ Γερασίμου Βλάχου καὶ μίαν εἴδησιν διαφυγοῦσαν μέχρι τοῦδε τὴν προσοχὴν τῶν μελετητῶν: Εἰς τὸν ὑπὸ Ν. Α. Βέη περιγραφέντα ὑπ' ἀριθ. 6 κώδικα τῆς ἐν Ἀρσανεῖα μονῆς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων¹⁵, προερχόμενον ἐκ τῆς ἐν Κρήτῃ μονῆς τοῦ Βροντησίου καὶ περιέχοντα ἐν ἄλλοις καὶ διαφόροις ἐνθυμήσεις τῶν ἐτῶν 1648 καὶ 1650 γραφείσας πιθανῶς ὑπὸ τοῦ βιβλιογράφου τοῦ κώδικος Ἐμμανουὴλ Δέπου, ἀδελφοῦ τοῦ ἡγουμένου Σιλβέστρου Δέπου († 1650), φέρεται, μεταξὺ ἄλλων ἐνθυμήσεων τοῦ ἔτους 1648, καὶ ἡ ἀκόλουθος, μεταξὺ τῶν μηνῶν Ἰανουαρίου καὶ Αὐγούστου¹⁶:

«ἤδοκα τοῦ ἀφέντι(η) τοῦ προδικαδορ(ο) τοῦ βλάχο ντεσε(νια) <δκιῶ> ἐντᾶ.

— ἀντωνίου κεφαλῆ τοῦ δαμασκη(νοῦ).

— γεράσιμ(ος) καβαλάρης ςὸ λεοντάρ(ι).

— ἐλευθέριος ἐπι θρόνου

— ἡ κοίμησις τοῦ Χρι(στ)οῦ

— θεόδωρ(ος) ςρατηλάτης δλόρθος

— κωνσταντῖ(νος) κ(αί) Ἑλένη

— ἀντώνιος κ(αί) νικόλαος κ(αί) ςέφανος

— ἤδωκα τοῦ π(ατέ)ρα του Βαράλου ε[νια] ντεσένειο τοῦ Ἰωσήφ τὸν υμν[φδὸν]».

Τὸ χειρόγραφον ἀσφαλῶς ἐγράφη, ὡς προκύπτει ἐκ πολλῶν ἐνδείξεων, ἐν τῷ ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκουμένῳ Χάνδακι τῆς Κρήτης¹⁷. Τὰ ἀνωτέρω λοιπὸν γραφόμενα περὶ τοῦ «προδικαδόρο (=ἱεροκήρυ-

¹³) Βλ. Émile Legrand, Bibliographie Hellénique...XV - XVI siècles, τόμ. 2, Paris, 1885, σ. 88 - 89, ἀριθ. 200.

¹⁴) Βλ. Τοῦ αὐτοῦ, Bibliographie Hellénique...au XVIIe siècle, τόμ. 1, Paris 1894, σ. 234 - 237, ἀριθ. 166.

¹⁵) Νῆκος Ἀ. Βέης, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Ἀρσανεῖα Μονῆς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, «Ἐπετηρίς» τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ, τόμ. 9 (1906), σ. 55 - 59.

¹⁶) Αὐτόθι, σ. 59. Ἡ ἐνθύμησις παρελήφθη εἶτα καὶ ὑπὸ Σπυρ. Π. Λάμπρου, Ἐνθυμήσεων ἦτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογὴ πρώτη, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. 7 (1910), σ. 191, ἀριθ. 267.

¹⁷) Τοῦτο παρατηρήθη ὀρθῶς ἐπ' ἐσχάτων καὶ ὑπὸ τοῦ Βασ. Λαοῦραδ α ἐν «Κρητικοῖς Χρονικοῖς», τόμ. Ε' (1951), σ. 236, σημ. 7.

κος) τοῦ Βλάχου» εἰς οὐδένα ἄλλον δύνανται ν' ἀναφέρονται ἢ εἰς τὸν ἡμέτερον Γεράσιμον Βλάχον καὶ ἀποτελοῦν τὴν πρώτην εἶδησιν ἣν ἔχομεν περὶ τοῦτου ὡς ἱεροκήρυκος ἐν Χάνδακι ἥδη τῷ 1648¹⁸. Ἄλλ' ἡ ἐνθύμησις εἶναι καὶ ἄλλως ἐνδιαφέρουσα, διότι τὰ ἐν αὐτῇ ἀναφερόμενα ὡς δοθέντα εἰς τὸν Βλάχον *ντισένια* δὲν εἶναι ἢ ἰχνογραφικὰ προσχέδια ἀγιογραφικῶν πινάκων (ἰταλ. *disegno*, βενετ. *dissegno*), τὰ καὶ ἄλλως καλούμενα ἀντίβολα, τὸ πρῶτον μάλιστα ἐξ αὐτῶν, ἢ «*Ἀντωνίου κεφαλή, τοῦ Δαμασκηνοῦ*», θὰ ἦτο προφανῶς ἔργον τοῦ διασήμου ἐκ Χάνδακος ἀγιογράφου Μιχᾶ ἢ λ Δ α μ α σ κ η ν ο ὺ¹⁹. Πιθανῶς ὁ Βλάχος ἔλαβε τὰ προσχέδια ταῦτα, ὡς καὶ ὁ ἐν συνεχείᾳ ἀναφερόμενος μοναχὸς Βασάλος²⁰, ἵνα τὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς παραγγελίαν φορητῶν εἰκόνων ἢ εἰκονογράφησιν ναοῦ τινος.

Μ. Ι. ΜΑΝΟΥΣΚΑΣ

¹⁸) Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη ν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 74. Παλαιότεραν μνεῖαν τοῦ Βλάχου ἐν Χάνδακι, ὡς ἀπλοῦ ὁμως ἱερομονάχου, ἀναφέρει ἐνταῦθι ὁ Σπυριδάκης μόνον μίαν, τοῦ ἔτους 1640.

¹⁹) Γνωστὴ εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ ἁμασκηνοῦ ἢ παριστώσα τὸν Ἅγιον Ἀντωνῖον καὶ ἀποκειμένη εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Βυζαντινὸν Μουσεῖον· βλ. Γεωργίου Ἀ. Σωτηρίου, Ὁδηγὸς τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, ἔκδ. β' ἐν Ἀθήναις, 1931, σ. 83 καὶ Δ. Σισιλιάνου Ἑλληνες ἀγιογράφοι μετὰ τὴν Ἄλωσιν, Ἀθῆναι, 1935, σ. 70.

²⁰) Εἰς τὴν ἐργασίαν μου «ὁ ὑπ' ἀριθ. 1254 παριστῶν ἑλληνικὸς κώδιξ καὶ ἡ χειρόγραφος παράδοσις τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Μελετίου Πηγᾶ» τὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν «Ἐπετηρίδι τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 3 (1951), σ. 3-26, ἐκδίδων (σ. 14) ἐκ τοῦ κώδικος τοῦτου σὺτόγραφον σημεῖωμα ἀπὸ 29 Μαΐου 1666 τοῦ πρῶην ἐπισκόπου Σητείας Ἰωσήφ, εἶχον προτείνει (αὐτόθι, σημ. 2) ν ἀναγνωσθῆ ὡς τελευταία λέξις τῆς λίαν δυσαναγνώστου ὑπογραφῆς τοῦτου τὸ ἐπώνυμον Βασάλος. Ἦδη ὄχι μόνον ἐνισχύεται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω σημειώματος τοῦ Ἐμμ. Δέπου ἡ ἀνάγνωσις μου αὕτη, ἀλλὰ καὶ καθίσταται πιθανὸν ὅτι ὁ κατὰ τὸ 1666 πρῶην Σητείας Ἰωσήφ ὁ Βασάλος καὶ ὁ κατὰ τὸ 1648 ἐν Χάνδακι ἀπλοῦς εἰσέτι μοναχὸς («πατῆρ») Βασάλος, ὅστις ἐνδιεφέρθη νὰ λάβῃ τὸ προσχέδιον Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνωδοῦ (ἴσως διότι ἦτο ὁμῶνυμός του) εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον.